

УДК 94 (477)''179/1917''

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.27.2022.276206>

В. О. ОРЕХОВСЬКИЙ

Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, Україна

e-mail: vadimorehovskij733@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8037-3135>

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ (1867–1900 рр.)

Анотація

Метою дослідження є розкриття та характеристика основних напрямків діяльності товариства Червоного Хреста в Україні в останній третині XIX ст. Автором здійснена спроба на основі опублікованих джерел прослідкувати шлях еволюції Товариства від маленької організації до потужної розвиненої громадської організації, що надавала допомогу під час війн і конфліктів. **Методологія.** У процесі підготовки статті були застосовані загальнонаукові (типологізації, класифікації), міждисциплінарні (структурно-системний підхід) та власне історичні (проблемно-хронологічний, структурно-системний, історико-аналітичний) методи дослідження. Під час аналізу історії діяльності Товариства використані загальнонаукові методи дослідження – такі як індукція та дедукція. **Наукова новизна.** У статті представлено аналіз головних напрямів роботи товариства Червоного Хреста, а саме: допомога пораненим та хворим військовим під час бойових дій; соціальна підтримка цивільного населення у мирний час; міжнародна діяльність Товариства. Значимість необхідності надання допомоги пораненим усвідомлювалася вже на ранніх етапах розвитку людської цивілізації. Визначено, що одним з основних факторів, що сприяли успішній роботі Червоного Хреста були солідні грошові кошти. Крім членських внесків та пожертвувань велику роль відігравали проценти з капіталів, які планомірно накопичувались Товариством. **Результати дослідження.** Досліджено процес утворення товариства Червоного Хреста, його організаційну структуру, систему підготовки кадрів, фінансове забезпечення діяльності. Наголошується, що високий рівень допомоги Товариства забезпечував медичний сестринський персонал – сестри милосердя. Зазначено, що з основних факторів, що сприяли успішній роботі товариства Червоного Хреста були солідні грошові кошти. Виокремлено основні етапи у діяльності Товариства протягом кінця 60-х – 90-х років XIX ст.

Ключові слова: громадські медично-санітарні організації, товариство Червоного Хреста, медицина, допомога пораненим та хворим, благодійність.

ACTIVITIES OF THE RED CROSS SOCIETY IN UKRAINE (1867–1900)

Abstract

The purpose of the study is to reveal and characterize the main areas of activity of the Red Cross Society in Ukraine in the last third of the 19th century. The author made an attempt, based on published sources, to trace the evolution of the Society from a small organization to a powerful, developed public organization that provided assistance during wars and conflicts. **Methodology.** In the process of preparing the article, general scientific (typology, classification), interdisciplinary (structural-systemic approach) and actual historical (problematic-chronological, structural-systemic, historical-analytical) research methods were applied. During the analysis of the history of the Society's activity, general scientific methods of research were used, such as induction and deduction. **Scientific novelty.** The article presents an analysis of the main areas of work of the Red Cross society, namely: assistance to wounded and sick soldiers during hostilities; social support of the civilian population in peacetime; international activities of the Society. The importance of the need to provide assistance to the wounded was realized already at the early stages of the development of human civilization. It was determined that one of the main factors contributing to the successful work of the Red Cross was solid funds. In addition to membership fees and

donations, an important role was played by interest on capital, which was systematically accumulated by the Society. **Research results.** The process of formation of the Red Cross society, its organizational structure, personnel training system, and financial support of activities were studied. It is emphasized that the high level of assistance provided by the Society was provided by the medical nursing staff – the Sisters of Mercy. It was noted that among the main factors contributing to the successful work of the Red Cross society were solid funds. The main stages in the activity of the Society during the late 60s – 90s of the 19th century are highlighted.

Keywords: public medical and sanitary organizations, Red Cross Society, medicine, help to the wounded and sick, charity.

Вступ. Допомога потерпілим під час активних бойових дій завжди була маскимально актуальним і надзвичайно важливим процесом. З іншого боку, лише у ХІХ столітті, після значного прогресу у розвитку військового мистецтва і збільшення жертв під час війни, почали переглядатися можливості ставлення до покращення ситуації з військовополоненими і людьми, які зазнали важких поранень на полях бою. Ось на такому військово-політичному підґрунті і виникає громадський рух Червоного Хреста, якій мав непересічну роль у процесі надання допомоги постраждалим від війни війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Середнаукового доробку, присвяченого даній темі, необхідно, перед усім, відзначити монографію С.П. Кармалюка «Червоний Хрест: український вимір» (Кармалюк, 2008). Діяльність громадських благодійних організацій у роки Першої світової війни в Україні стала предметом дослідження українських істориків Н.І.Загребельної та І.А. Коляди «Велика війна: Українство і благодійність (1914 – 1917 рр.)» (Загребельна, 2006). Певні студії у даному напрямку здійснював і автор статті. Результатом цих зусиль стало співавторство у монографії «Нариси з історії Товариства Червоного Хреста» (Васильчук, 2016), а також ряд журнальних публікацій (Ореховський, 1995, 1914, 1921).

Мета статті полягає у розкритті та характеристикці основних напрямків діяльності товариства Червоного Хреста на Україні в 1867–1900 рр.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язати такі **завдання**: висвітлити процес виникнення товариства Червоного Хреста на теренах України охарактеризувати його організаційну структуру, систему підготовки власного медичного персоналу, фінансове забезпечення діяльності; проаналізувати головні напрями роботи товариства Червоного Хреста та здійснити оцінку результатів його діяльності.

Методи та методологія проведення дослідження. Теоретико-методологічну основу пропонованої статті складають принципи історизму, об'єктивності та багатофакторності, світоглядного плюралізму, політичної нейтральності, що дозволило комплексно і ґрунтовно розглянути генезу червонохрестного руху в Україні вказаного хронологічного періоду. У процесі підготовки статті були застосовані загальнонаукові (типологізації, класифікації), міждисциплінарні (структурно-системний підхід) та власне історичні (проблемно- хронологічний, структурно-системний, історико-аналітичний) методи дослідження. Принцип історизму було реалізовано у процесі аналізу конкретних історичних обставин створення діяльності товариства і еволюції державно-владної політики стосовно організації у досліджуваній період. Принцип об'єктивності використано під час аналізу історичних фактів та джерел. Метод синхронного аналізу дозволив простежити функціонування організацій товариства. Завдяки використанню методу періодизації досліджено функціонування системи червонохресних осередків у часовій послідовності, виявлено якісні зміни у ході розвитку явищ та процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фактично ідея виникнення товариства Червоного Хреста належала таємному раднику при правлячому дворі Пилипу Яковичу Карелю. До цієї справи були залучені лейб-хірург Павло Андрійович Наранович. 16 грудня 1866 р. був одержаний дозвіл імператора Олександра II на написання статуту Товариства опікування хворими. Після суттєвої доробки і розширення остаточний варіант Статуту Товариства був затверджений імператором 3 травня 1867 р. (перейменовано в Російське товариство Червоного Хреста (РТЧХ) у 1879 р.) (Основание Российского Общества..., 2, с. 2–3).

Метою Товариства проголошувалося адміністраціям під час війни у догляді за пораненими і хворими воїнами, забезпечуючи при цьому лікувальну, медичну, харчову та інші варіанти допомоги (Устав Российского Общества..., 1915, с.3).

Організаційна структура товариства Червоного Хреста була такою:

1. Керівництво – Головне управління (ГУ), що було розташоване у С.-Петербурзі.

Головне управління, являло собою вище керівництво та направляло його діяльність до єдиної мети. Також на нього покладалися спостережні функції, контроль над фінансами і витрачання бюджетних коштів виключно у певних напрямках.

2. Для успішного розвитку діяльності Товариства діяли окружні та місцеві управління. На Україні було створено 8 губернських місцевих управлінь та один місцевий комітет – у Харкові (його пізніше було реорганізовано в управління). Перше місцеве управління Товариства було утворене у Таврійській губернії (листопад 1867 р.) (Кармалюк, с.10-12).

3. Місцеві комітети повітових управлінь.

4. Медичний персонал. Був представлений як самостійними общинами, так і групами медичних сестер для роботи у структурах Червоного Хреста. Медична допомога здійснювалася **головноуповноваженими** (при діючих арміях) та **уповноваженими** (при військово-окружних управліннях) Червоного Хреста (там само, с. 60).

Підготовка Товариством медичного персоналу.

У рамках Товариства почали утворюватись дамські комітети, що взяли на себе цю справу.

В Україні Одеський та Полтавський комітети надавали можливість проходити курс навчання для кандидатів у Червоний Хрест проходити навчання у медичних закладах із перспективою вступу до Червоного Хреста у разі початку бойових дій (Очерк возникновения и деятельности..., с. 10).

У 1871 році в Харкові дамський комітет місцевого відділу Червоного Хреста запропонував заснувати общину сестер милосердя, і наступного року вона була створена. Ініціативу з підготовки останніх взяло на себе Харківське медичне товариство, члени якого проводили із майбутніми сестрами теоретичні та практичні заняття (Илинский, с. 17).

Покровська община сестер милосердя була організована у 1878 році у Києві. З 1885 року, взята під заступництво імператрицею Марією Олександрівною, вона почала називатися «Маріїнською». У 1882 р. відомий український промисловець і меценат Микола (Нікола) Артемійович Терещенко пожертвував общині 40 тис. крб. на купівлю земельної ділянки та будівництво двох корпусів – амбулаторної лікарні та стаціонару на 12 ліжок. У липні 1883 року там отримали медичну допомогу перші пацієнти («Терещенкоград»: истоки и география).

У 1884 р. община відкрила безкоштовну лікарню. Лише за перший рік її роботи туди звернулися 18 тис. осіб, а через три роки ця цифра склала майже 40 тис. Невелике

приміщення не могла вмістити всіх бажаючих, та й термін його оренди наближався до завершення. Микола Артемійович збудував за свій рахунок будівлю, куди лікарня переїхала у 1889 р. (там само).

У 1878 р. в Одесі було відкрито Касперівську общину сестер милосердя (названа на честь місцевої чудотворної ікони Касперівської Божої Матері). Метою общини стала підготовка жінок для надання допомоги пораненим і хворим у військовий та мирний час. У школі для сестер милосердя викладали відомі лікарі, а також професора Новоросійського університету О.М.Кудрявцев, Ф.Н. Шведов, О.В. Корш та ін. Курс навчання був розрахований на два роки після якого кандидатки сдавали іспити і отримували звання сестер Касперівської общини. Після цього останні отримували право на службу у лікарнях, шпиталях та лазаретах (устав Российского Общества..., 1891, с. 10).

У лютому 1891 р. у новому приміщенні Касперівської общини було відкрито амбулаторію. У 1893 році при общині на кошти родини Лішиних було збудовано шпитальний барак на 12 ліжок. Лікування було платним: ліжко в окремій кімнаті коштувало 3 крб. на добу, а у палаті на 2-х чоловік – 2 крб. За відвідування амбулаторії з отриманням ліків пацієнти сплачували по 15 коп. (Российское Общество Красного Креста..., с. 140).

У 1897 р. на капітал, утворений від продажу святкових конвертів Червоного Хреста та інших пожертвувань, було збудовано двоповерхове приміщення для притулку сестер милосердя похилого віку. Сюди ж перевели і амбулаторію (там само, с.139)

Кількість відвідувань амбулаторії постійно зростала: якщо у 1892 р. її поріг переступило менше 2 тис чоловік, то у 1900 р. їх кількість перевищила 10 тис. (там само, с. 140).

Діяльність общин регламентувалась спеціальним Статутом, прийняття якого свідчило про необхідність вдосконалювати управління. Тих, кого прийняли до общини після року випробувального терміну ставали **кандидатками**. Перевірялась їх працездатність, бажання навчатися і здобувати досвід.

Система фінансового забезпечення.

Для виконання своїх обов'язків Товариству, крім імператорської підтримки і добре підготовленого медичного персоналу, потрібна була ще одна важлива річ – солідні грошові кошти.

Доходні суми Товариства надходили, як вказувалося у § 3 Статуту, з таких джерел:

- а) щорічні матеріальні внески;
- б) разові пожертвування;
- в) законні матеріальні збори.

Основні напрями, форми і результати діяльності товариства Червоного Хреста у 1867–1900 рр. Діяльність Товариства на театрі бойових дій.

Допомога російським військам у Середній Азії (1868–1873 рр.)

Заснування Товариства Червоного Хреста співпало із часом активного проникнення Російської імперії до Середньої Азії (1868 р.). Це дало можливість Товариству, вже через півтора роки після свого заснування, випробувати сили у царині медичної допомоги пораненим та хворим.

Крім надання медичної допомоги, Товариство забезпечувало поранених провізією, напоями, одягом та іншими необхідними речами. Допомога надходила і від окремих міських та крайових управлінь. Так, Одеське управління вислало крім чаю, цукру та кави – бинти, клейонку, карболову кислоту, соду, лимону кислоту, хінін та опіум (Гродеков, с. 77).

Російсько-турецька війна (1877–1878 рр.)

Війна стала серйозним випробуванням для складових державного механізму Російської імперії. Функції Червоного Хреста тут полягали в наступному: 1) у внутрішніх районах імперії – відкриття лазаретів та організація санітарних потягів; 2) в районі діючої армії – забезпечення медичних закладів військового відомства ліками, перев'язочними засобами, а також підготовленим персоналом. Все це організовувалося згодом силою обставин, всупереч цій заборони (Абаза, с. 6).

Велика кількість поранених та хворих військових висунула з особливою гостротою питання їх транспортування. В результаті спільної роботи товариства Червоного Хреста та ряду державних міністерств (в першу чергу – військового) була досягнута угода у питанні про організацію евакуаційних комісій. Одна з таких комісій була створена у Києві. Її діяльність проходила у період з 11 вересня по 12 жовтня 1877 р. (Кузьмин, с. 21–22). У чисельних медичних закладах Червоного Хреста надавалася допомога десяткам тисяч поранених.

Навіть після закінчення війни діяльність Товариства на Балканському півострові продовжилася, адже тут залишались військові частини, дислоковані медико-санітарних закладах узбережжя Чорного моря. Необхідно було попереджувати поширення епідемічних хвороб, що реалізовувалось на практиці в морських рейсах (Российское Общество Красного Креста..., с. 15–16).

Тільки завдяки зусиллям і на кошти українських губернських управлінь Товариства було влаштовано 52 шпиталі та кілька десятків перев'язочних пунктів. Одночасно усі вони могли прийняти 5600 поранених та хворих військових. За час війни через вищезгадані шпиталі пройшло 25 тис. поранених (Кармалюк, с. 26–27).

Ахал-Текінська експедиція (1879–1881 рр.)

Суттєву допомогу Товариство надало російським військам під час Ахал-Текінської експедиції. На потреби експедиції українські комітети Червоного Хреста організували збір коштів, продуктів, одягу, перев'язочних засобів та медичного інструментарію (Кармалюк, с. 30–31). Крім цього Одеська Маріїнська община Червоного Хреста відрядила 9 сестер милосердя, причому 3 з них надавали допомогу пораненим під час штурму фортеці Геок-Тепе (Российское Общество Красного Креста..., с. 141). Це вимагало неабиякої мужності, оскільки представники місцевих племен текінців не звертали увагу на невідомий для них знак Червоного Хреста (там само, с. 18). Так, серед вбитих при штурмі були не тільки військові, але лікар та 12 санітарів, поранення отримали 2 лікаря та сестра милосердя (Очерк возникновения и деятельности..., с. 26).

Діяльність товариства Червоного Хреста за межами театру війни.

Майже з самого початку своєї діяльності Товариство сповідувало принцип, що кращою школою для підготовки санітарного персоналу для потреб військового часу є «...постійна участь Червоного Хреста в усіх нещастях, що очікує людей, починаючи з самих незначних, і закінчуючи стихійними – такими як голод, епідемії, землетруси» (там само, с. 39).

Землетрус у місті Шемаха (1872 р.)

Початок такого роду діяльності був закладений у 1872 р. коли страшний землетрус зруйнував м. Шемаха (сьогодні це місто розташоване на території Азербайджану). По дев'яти українським губерніям Товариства організувало збір пожертвуваль на користь постраждалих. Закуплялися білизна, одяг, сухофрукти та інші необхідні речі (Кармалюк, с. 15).

Голод у Самарській губернії (1873–1874 рр.)

Через два роки Червоний Хрест надав ще більш суттєву допомогу населенню Самарської губернії, яке постраждало від неврожаю.

Значну роль в організації фінансової допомоги відіграло і Товариство Червоного Хреста. Його українські філії теж активно включилися в роботу. Так, лише Одеське місцеве управління перерахувало на користь голодуючих 1247 крб. (там само, с. 17).

Ветлянська чума (1877–1879 рр.)

У жовтні – листопаді 1878 р. у козачому поселенні Ветлянка Астраханської губернії з'явилась хвороба, що носила явний епідемічний характер і викликала велику смертність (з 1743 жителів поселення захворіло 445; померло з них 434 людини) (Васильєв, с. 241–242).

Значний резонанс, який викликала ця подія у суспільстві, привернула увагу громадських організацій та приватних осіб.

Дієву допомогу урядовій медицині надав Червоний Хрест. Найбільш суттєвим заходом у боротьбі з епідемією стало знищення білизни і верхнього одягу у заражених родинах. Тому, перед усім Головне управління дало розпорядження зосередити в Астраханській губернії значні запаси білизни. До цієї справи долучилися Київське та Харківське місцеві управління Червоного Хреста. У Києві було організовано збір пожертвувань як речами так і грошми, а Харківське управління надіслало постраждавшим білизну та верхній одяг (Кармалюк, с. 28).

Епідемія дифтерії у Полтавській губернії (1879–1880 рр.)

Кінець 1879 і початок 1880 р. ознаменувався у діяльності Товариства боротьбою із епідемією дифтериту у Полтавській губернії. Захворювання прийняло такі розміри (за 1879–1880 р. померло більше 25 тис. чоловік) (Васильєв, с. 295), що місцевому земству виявилось не під силу припинити поширення хвороби і воно звернулося по допомогу до Червоного Хреста. Головне управління Товариства одразу ж розробило програму дій і приступило до формування санітарного загону. Вважаючи, що відпущеної суми місцевим земством у 100 тис. крб. явно недостатньо, ГУ виділило додатково ще 105 тис. крб., а також розпочало збір пожертвувань на користь Червоного Хреста. На зібрані кошти ГУ планувало залучити до роботи 30 лікарів та 300 сестер милосердя, забезпечити їх необхідними медикаментами, інструментами та одягом. Для керівництва діяльністю санітарних загонів було вирішено організувати у Полтаві розпорядчий комітет, на чолі якого стали уповноважені Червоного Хреста В.Петров та князь М.М. Кудашев (Российское Общество Красного Креста..., с.34).

Боротьба з епідемією була надзвичайно важкою. Особливо багато роботи випало на долю сестер милосердя. Тільки за рік діяльності дифтеритом перехворіло 50 сестер, а 2 з них померли. За час діяльності санітарних загонів Товариства їх послугами скористалися більше як 80 тис. чоловік. Медичний персонал здійснив дезінфекцію майже 33 тис. селянських хат. Затрати Червоного Хреста не обмежились раніше асигнованими 105 тис. крб. Сума ця значно збільшилась, якщо враховувати значні пожертвування, що стікалися до місцевих закладів Товариства (там само).

Голод 1891–1892 рр.

Особливо широку діяльність розгорнуло Товариство у важкі 1891–1892 роки. У 1891 р. 26 губерній Російської імперії охопив небувалий голод (Носова, с. 48).

Однак уряд протягом декілька місяців вперто заперечував дані про наявність значної кількості голодуючого населення. У ліберальних колах інтелігенції ходили

чутки, що тогочасний імператор Олександр III заявив, що є лише люди, які страждали внаслідок незначного врожаю (Оболенский, с. 263).

У листопаді 1891 р. був створений спеціальний комітет для організації допомоги голодуючим під головуванням великого князя Миколи Олександровича – майбутнього імператора Миколи II. Утворення комітету перетворило Червоний Хрест в інстанцію, через яку скеровувався основний потік пожертвувань. Місцеві управління Червоного Хреста на Україна тільки до кінця 1891 р. зібрали більше 78 тис. крб. (Кармалюк, с.41; Российское Общество Красного Креста..., с. 40).

Окрім допомоги голодуючим, Червоному Хресту прийшлося взяти участь у боротьбі із епідемією тифу та холери, що були викликані недоїданням значної частини населення південних губерній. В самий короткий час Товариство відрядило у заражені місцевості санітарні загони. Так, тільки Одеською Касперівською общиною Червоного Хреста було відряджено 5 санітарних загонів у складі 32 сестер (Российское Общество Красного Креста..., с. 32).

Неврожай 1898 р.

У 1898 р. новий неврожай охопив 9 губерній Російської імперії.

Особливу участь у надання допомоги потерпілим брали Київське, Одеське та Харківське місцеві управління Червоного Хреста (Кармалюк, с. 54).

Для харчування хворих цингою (оскільки у постраждалих спостерігалася майже повна відсутність овочів) за розпорядженням управління Червоного Хреста, було надіслано з С.-Петербургу, Москви, Києва та інших міст значна кількість пресованої квашеної капусти та лимонів (Российское Общество Красного Креста..., с. 47).

Для надання медичної допомоги населенню, місцеві заклади Червоного Хреста розпочали мобілізацію свого санітарного персоналу. Касперівською общиною було відправлено до приволзьких губерній імперії санітарний загін з усім необхідним устаткуванням (Кармалюк, с. 55).

Міжнародна діяльність Російського Червоного Хреста.

Червоний Хрест відповідно до статуту повинен був допомагати Товариствам воюючих країн. Такі прецеденти були зокрема під час наступних війн:

Франко – прусська війна 1870–1871 рр.

Так, до Базеля, Червоним Хрестом був відряджений загін з 30 хірургів під керівництвом професора хірургії Київського університету Християна Яковича Гюббенета. Загін мав допомагати усім ворогуючим сторонам з дотриманням Женевської конвенції. У тому ж році Київським міським управлінням Товариства була видана його книга «Франко-пруська війна: російська та міжнародна допомога» (Кармалюк, с. 14).

Громадянська війна в Іспанії 1873 р.

Під час бойових дій Червоний Хрест перенаправив у Женевський міжнародний Комітет 10 тис. франків для перерозподілу цих фінансів між сторонами конфлікту. В рамках цієї акції в 1873 р. українські філії перерахували Іспанському Червоному Хресту 1500 крб. (Кармалюк, с. 17).

Допомога Сербії та Чорногорії (1876–1877 рр.).

В 1876 р. розпочалася війна між Туреччиною з одного боку і Сербією та Чорногорією з іншого, яка викликала резонанс у росіян, що долучалися до сербської армії. Під час загострення бойових дій, допомагало Товариство опіки хворими та пораненими воїнами. Саме тоді відбулося перше закордонне відрядження сестер милосердя. Червоний Хрест спільно із Слов'янським благодійним Товариством спорядили до Сербії медико-санітарні загони, до складу яких входили 115 лікарів, 78 фельдшерів, 118 сестер милосердя, 41 студента-медика. У забезпечені медичних

закладів Товариства персоналом та всім необхідним найактивнішу роль відіграли українські філії Червоного Хреста (там само, с. 19).

Сербсько – болгарська війна 1885 р.

Місцеві управління Товариства Червоного Хреста на Україні розгорнули збір пожертвувань на користь обом ворогуючим сторонам (там само, с. 38).

Японсько – китайська війна 1894 р.

Як тільки війна між Японією і Китаєм розпочалася, Головне Управління Червоного Хреста організувало надання мобільного лазарету на 25 ліжок пораненим японської армії. Натомість Китай не визнавав нейтралітету Червоного Хреста і досить жорстоко поводився з полоненими. (Очерк возникновения и деятельности..., с.34). І вкотре, у забезпеченні поранених та хворих військових японської армії ліками та перев'язочним матеріалом взяли активну участь українські філії Червоного Хреста (Кармалюк, с. 49).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналізуючи діяльність Товариства Червоного Хреста можна відзначити, що одним з основних факторів, що сприяли успішній роботі Червоного Хреста були солідні грошові кошти. Крім членських внесків та пожертвувань велику роль відігравали відсотки з капіталів, які планомірно накопичувались Товариством. Війни дісно продемонстрували зростання як авторитету так і широкої громадської підтримки, яку отримав Червоний Хрест.

Крім своєї основної роботи – допомога пораненим та хворим військовим під час бойових дій, товариство Червоного Хреста виконувало ще одне, не менш важливе завдання – надавало соціальну підтримку цивільному населенню у мирний час. З самого початку свого існування Товариство виступило надійним помічником уряду у ліквідації наслідків стихійних та гуманітарних катастроф (пожежі, повені, землетруси, неврожаї, спалахи епідемічних хвороб тощо) .

Перспективним вважаємо глибше дослідження історії доброчинності та благодійництва в Україні а також написання узагальнюючої праці з історії Товариства Червоного Хреста України.

ЛІТЕРАТУРА

- Абаза Н. (1880). *Красный Крест в тылу действующей армии в 1877–78 гг. Отчет главноуполномоченного Общества попечения о раненых и больных воинах*: В 2-х т. Т.І. С.-Петербург: Издание РОКК, 387с.
- Васильев К.Г., Сегал А.Е. (1960). *История эпидемий в России (Материалы и очерки)*. М.: Гос. изд-во мед. лит-ры, 398 с.
- Васильчук В.М., Васильчук Г.М., Ореховський В.О. (2016). *Нариси з історії Товариства Червоного Хреста*. Запоріжжя : ЗНУ, 249 с.
- Гродеков Н. (1888). *Хивинский поход 1873 года. Действия кавказских отрядов*. СПб.: Типография В.С.Балашова, 342+72 с.
- Загребельна Н. І., Коляда І.А. (2006). *Велика війна : Українство і благодійність (1914-1917 рр.)*. Київ : [б. в.], 193 с.
- Илинский П.А. (1879). *Русская женщина в войну 1877–1878 г. : очерк деятельности сестер милосердия, фельдшерниц и женщин-врачей*. С.-Петербург, Типо-Литография П.И. Шмидта, 277 с.
- Кармалюк С.П. (2008). *Червоний Хрест: український вимір*. Чернівці: Золоті Литаври, 148 с.
- Кузьмин В.Ю. (2005). *Медицинское обслуживание раненых в русско-турецкую войну (1877–1878 гг.) Вестник Оренбургского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2. 21–24.

- Нормальный устав общин сестер милосердия Российского Общества Красного Креста.* (1903). СПб.: Типография В. Киршбаума, 36 с.
- Носова Е.А. (2007). Голод 1891–1892 гг. в России и зерновой рынок Западной Сибири. *Известия Алтайского государственного университета.* 4-1. 48–53.
- Оболенский В.А. (1921). Воспоминания о голодном 1891 годе. *Современные записки.* Кн. VII. 261–285.
- Ореховський В.О. (1995). Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста на Україні в роки Першої світової війни. *Питання історико-політичного та економічного розвитку України: Зб. статей.* Чернівці. Вип. I. 11-28.
- Ореховський В.О. (2014). Російське Товариство Червоного Хреста: виникнення, становлення, еволюція структури (1867–1914 рр.) . *Науковий огляд.* 2 (3)(III частина). 30–42.
- Ореховський В.О. (2021) Міжнародний рух Червоного Хреста: історичні передумови виникнення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія. Економіка. Філософія».* 26. 35–43.
- Основание Российского Общества Красного Креста и развитие его деятельности в период 1867-1875гг. Систематический сборник материалов:* В 2-х т. Т. 1. (1881). Киев, 272 с. +240 с. +74с.
- Очерк возникновения и деятельности Российского Общества Красного Креста.* (1913). СПб.: Государственная типография, 63с.
- Постернак А.В. (2001). *Очерки по истории общин сестер милосердия.* М.: Изд-во «Свято-Димитриевское училище сестер милосердия», 304 с.
- Российское Общество Красного Креста. Исторический обзор деятельности.* (1902). СПб.: Лештуковская паровая скоропечатня П. О. Яблонского, 143 с.
- Сборник главнейших, касающихся деятельности Российского Общества Красного Креста законоположений и главнейших действующих циркуляров Главного Управления названного Общества.* (1914). С. – Петербург: Государственная типография, 347 с.
- «Тереценкоград»: истоки и география.* URL: <https://antikvar.ua/tereshhenkograd-istoki-i-geografiya/>
- Устав Российского общества Красного Креста: положение Ком. Министров, Высочайше утв. 7 мая 1889 г. *Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Т. IX.-№5989 от 07.05.1889 г.* (1891). СПб., 188–199.
- Устав Российского Общества Красного Креста, состоящего под высочайшим покровительством ее императорского величества государыни императрицы Марии Федоровны.* (1915). Баку: Электротпечатня Бак. Губерн. Пр., 80 с.
- Шепелева А.Ю. (2011). Добровольческое движение из поволжских губерний в Сербию в сербо-черногорско-турецкую войну 1876 г. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук.* 13-3(2). 370–373.

REFERENCES

- Abaza N. (1880). *Krasnyj Krest v tylu dejstvuyushej armii v 1877-78 gg. Otchet glavnoupolnomochennogo Obshestva popечeniya o ranenyyh i bolnyh voinah:* V 2-h t. T.I. S.-Peterburg: Izdanie ROKK, 387s.
- Vasilev K.G., Segal A.E. (1960). *Istoriya epidemij v Rossii (Materialy i ocherki).* М.: Gos. izd-vo med. lit-ry, 398 s.
- Vasylychuk V.M., H.M.Vasylychuk H.M., Orekhovskiy V.O. (2016). *Narysy z istorii Tovarystva Chervonoho Khresta.* Zaporizhzhia : ZNU, 249 s.
- Grodekov N. (1888). *Hivinskij pohod 1873 goda. Dejstviya kavkazskih otryadov.* SPb.: Tipografiya V.S.Balashova, 342+72 s.

- Zahrebelna N. I., Koliada I.A. (2006). *Velyka viina : Ukrainstvo i blahodiinist (1914–1917 rr.)*. Kyiv : [b. v.], 193 s.
- Ilinskij P.A. (1879). *Russkaya zhenshina v vojnu 1877-1878 g. : ocherk deyatelnosti sester miloserdiya, feldsheric i zhenshin-vrachej*. S.-Peterburg, Tipo-Litografya P.I. Shmidta, 277 s.
- Karmaliuk S.P. (2008). *Chervonyi Khrest: ukrainskyi vymir*. Chernivtsi: Zoloti Lytavry, 148 s.
- Kuzmin V.Yu. (2005). Medicinskoe obsluzhivanie ranenyyh v russko-tureckuyu vojnu (1877-1878 gg.). *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta*. Seriya «Gumanitarnye nauki». 2. 21–24.
- Normalnyj ustav obshin sester miloserdiya Rossijskogo Obshestva Krasnogo Kresta*. (1903). SPb.: Tipografiya V. Kirshbauma, 36 s.
- Nosova E.A. (2007). Golod 1891-1892 gg. v Rossii i zernovoj rynek Zapadnoj Sibiri. *Izvestiya Altajskogo gosudarstvennogo universiteta*. 4-1. 48–53.
- Obolenskij V.A. (1921). Vospominaniya o golodnom 1891 gode. *Sovremennye zapiski*. Kn. VII. 261–285.
- Orehovskiy V.O. (1995). Diialnist Rosiiskoho Tovarystva Chervonoho Khresta na Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny. *Pytannia istoriko-politychnoho ta ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: Zb.statei*. Chernivtsi .Vyp.I.11-28.
- Orehovskiy V.O. (2014). Rosiiske Tovarystvo Chervonoho Khresta: vynyknennia, stanovlennia, evoliutsiia struktury (1867–1914 rr.) . *Naukovyi ohliad*. 2 (3)(II chastyna). 30-42.
- Orehovskiy V.O. (2021) Mizhnarodnyi rukh Chervonoho Khresta: istorychni peredumovy vynyknennia. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu*. Seriiia «Istoriia. Ekonomika. Filosofiia». 26. 35-43.
- Osnovanie Rossijskogo Obshestva Krasnogo Kresta i razvitie ego deyatelnosti v period 1867-1875gg*. Sistemacheskij sbornik materialov: V 2-h t. T. 1. (1881). Kiev, 272 s. +240 s. +74s.
- Ocherk vozniknoveniya i deyatelnosti Rossijskogo Obshestva Krasnogo Kresta*. (1913). SPb.: Gosudarstvennaya tipografiya, 63s.
- Posternak A.V. (2001). *Ocherki po istorii obshin sester miloserdiya*. M.: Izd-vo «Svyato-Dimitrievskoe uchilische sester miloserdiya», 304 s.
- Rossijskoe Obshestvo Krasnogo Kresta. Istoricheskij obzor deyatelnosti*. (1902). SPb.: Leshtukovskaya parovaya skoropechatnya P.O.Yablonskogo, 143 s.
- Sbornik glavnejshih, kasayushihsya deyatelnosti Rossijskogo Obshestva Krasnogo Kresta zakonopolozhenij i glavnejshih dejstvuyushih cirkulyarov Glavnogo Upravleniya nazvannogo Obshestva*. (1914). S. – Peterburg: Gosudarstvennaya tipografiya, 347s.
- «Tereshenkograd»: istoki i geografiya. URL: <https://antikvar.ua/tereshhenkograd-istoki-i-geografiya/>
- Ustav Rossijskogo obshestva Krasnogo Kresta: polozhenie Kom. Ministrov, Vysochajshe utv. 7 maya 1889 g*. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. Sobranie trete. T. IX.- №5989 ot 07.05.1889 g. (1891). SPb., 188–199.
- Ustav Rossijskogo Obshestva Krasnogo Kresta, sostoyashego pod vysochajshim pokrovitelstvom ee imperatorskogo velichestva gosudaryni imperatricy Marii Fedorovny*. (1915). Baku: Elektropechatnya Bak. Gubern. Pr., 80 s.
- Shepeleva A.Yu. (2011). Dobrovolcheskoe dvizhenie iz povolzhskih gubernij v Serbiyu v serbo-chernogorsko-tureckuyu vojnu 1876 g. *Izvestiya Samarskogo nauchnogo centra Rossijskoj akademii nauk*. 13-3(2). 370–373.